

Jämställdhet: Tvåförsörjarnormen skapar både välfärd och nya former av utanförskap

Ur antologin [Den kantstötta välfärden](#)

På 1960 och -70-talen steg svenska kvinnor ut på arbetsmarknaden. 50 år senare utgör de halva arbetskraften men har fortfarande samtidigt huvudansvar för hem och barn, vilket påverkar fördelningen av makt och resurser i samhället.

Gunnar och Maj-Britt Inghe skrev boken *Den ofärdiga välfärden* (1967) i en brytningstid. Perioden 1950–1975 betraktas som en guldålder för svensk industrialism. Ekonomin var stabil och tillväxten var hög. De så kallade rekordåren utgjorde grund för den svenska modellen för ekonomisk och social utveckling. Medan de omedelbara efterkrigsåren och 1950-talet sjöd av framtidstro, ekonomisk omvandling och tillväxt, ändrade den ekonomiska utvecklingen karaktär under 1960-talet och präglades i stället av rationaliseringar och en kritisk hållning till tillväxtpolitiken och dess effekter. En omfattande reformverksamhet tilltog och det offentliga tog mer ansvar inom många områden, inklusive arbetsmarknads- och välfärdspolitik. En allmän jämlikhetssträvan utvidgades till att omfatta jämställdhet mellan könen och det blev betydelsefullt att förändra både kvinnors arbetskraftsdeltagande och ansvar för familj och obetalt hem- och omsorgsarbete. Reformverksamheten fortsatte under 1970-talet, kvinnornas andel av arbetskraften ökade dramatiskt under decennierna som följde, mycket tack vare att offentlig sektor expanderade och familjepolitiska reformer.

Inghe missade många förändringar vad gäller kvinnors ekonomiska roll då de skrev sin bok och sammanfattade en rad

tendenser i samhället. Många av de problem som de knyter till den ofärdiga välfärden kom att rättas till eller förändras med start redan under åren som följde på 1960- och 1970-talen, inte minst de som gällde arbetande kvinnor och bristande stöd från samhället till småbarnsfamiljer och särskilda grupper som exempelvis ensamstående mödrar. Det är lätt att vara efterklok med facit i hand 50 år senare, men vi kan också se att utmaningar som gäller jämställdhet och välfärd finns kvar i dag.

Sverige utmärker sig internationellt, sedan decennier, som ett av världens mest jämställda länder. I princip är kvinnors möjligheter vad gäller utbildning och arbete lika mäns. Kvinnor är i hög grad oberoende individer då en omfattande välfärdsstat har minskat deras beroende av en enskild man och tryggar försörjning i utsatta situationer. Politik och service möjliggör kombination av arbete och familj på ett sätt som saknas i många andra länder. Såväl tvåförsörjarfamiljen som tvåbarnsfamiljen är norm, vilket ger en tämligen gynnsam befolkningsstruktur och försörjningsbas jämfört med situationen i många andra västeuropeiska länder.

Historien visar att ökningen av kvinnors arbetskraftsdeltagande under 1960- och 70-talen var mer omfattande än de faktiskt arbetade timmarna kvinnor bidrog med. Att överskatta kvinnors ekonomiska aktivitet i termer av arbetskraftsdeltagande är problematiskt då det tenderar att dölja kvinnors fortsatta ansvar för det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Många kvinnors svagare koppling till arbetsmarknaden – förr och nu – går att koppla till detta ansvar och en tydlig rollfördelning mellan män och kvinnor. Dagens jämställdhetspolitiska ambition är att förändra fördelningen av makt och resurser mellan könen och skapa jämlika förutsättningar för kvinnor och män att påverka sina liv och livsvillkor. För detta är att ha samma möjligheter att förvärvsarbeta och att ha samma arbetsvillkor viktigt.

Men möjligheterna på arbetsmarknaden påverkas av i vilken mån

individer har omsorgsansvar. Det finns sedan länge en inneboende konflikt mellan yrkesarbete och familj, framför allt för kvinnor. Denna konflikt yttrar sig fortfarande i att kvinnor förvärvsarbetar färre timmar än män och tar ett större ansvar för hem- och omsorgsarbete vilket påverkar deras karriärer, inkomster, pensioner och även deras hälsa negativt. Jämställdhetspolitiska mål och strävanden att uppnå målen är alltså i hög grad relevanta i dagens Sverige trots landets framskjutna position internationellt sett. Det är utifrån ett jämställdhetsperspektiv viktigt att både arbeta för att främja ekonomisk jämställdhet mellan könen och att verka för en jämnare fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Det är också viktigt att vara medveten om hur förvärvsarbete och hem- och omsorgsarbete som fenomen är relaterade till varandra för att kunna identifiera problem och utforma verksamma politiklösningar för att åstadkomma förändring.

I ljuset av framtida utmaningar, bland annat i form av en åldrande befolkning, ökande utanförskap och inkomstklyftor samt knappa resurser inom vård, skola och omsorg framstår nya problem och särskilt utsatta grupper inom området jämställdhet och välfärd. I hög grad har politiken hjälpt kvinnor att kombinera arbete och familj under småbarnsåren, så som Gunnar och Maj-Britt Inghe efterfrågade, men politiken har i mindre utsträckning påverkat männen. Även om förändring bland män, särskilt unga fäder, är tydlig finns det utrymme för reformer vad gäller en jämnare fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Detta gäller inte bara dem med små barn då en utmaning är att fler äldre ska vårdas hemma samtidigt som personer i arbetskraften ska arbeta längre. Det är en öppen fråga hur detta omsorgsansvar kommer att påverka mäns och kvinnors arbetsutbud, fritid och välbefinnande. Men det är värt att betänka att kvinnors större ansvar för hem- och omsorgsarbete ofta framhålls som en förklaring till varför kvinnor är mer sjukskrivna än män, framför allt på grund av psykiatriska diagnoser.

Ett annat problem är de ökade inkomstklyftorna som följer på att alla inte faller inom tvåförsörjar- och tvåbarnsnormerna. Ensamstående mödrar är fortfarande en grupp som lever under sämre ekonomiska förhållanden och deras välbefinnande är ett test på hur väl välfärdsstaten fungerar. De ekonomiska villkoren för ensamstående mödrar påverkades av 1990-talets ekonomiska lågkonjunktur och arbetslöshet och försämrades såväl i absoluta tal som i relation till andra grupper. Möjligheten att leva ett självständigt och självförsörjande liv som kvinna och mamma är ett modernt fenomen som är nära förknippat med normen att alla individer ska vara ekonomiskt oberoende genom egen försörjning och könsneutral lagstiftning och socialpolitik som etablerades för snart 50 år sedan.

Situationen för ensamstående mödrar bekräftar att det återstår förändringsarbete i fråga om mäns och fäders ansvar för föräldraskap och obetalt hem- och omsorgsarbete. Men det visar också hur grupper påverkas av förändringar i socialförsäkringars och familjestödets generositet och räckvidd. I samband med 1990-talets krisår begränsades dessa funktioner. Det samma gäller familjer med en försörjare och individer som är beroende av ersättningar vars reala värde har urholkats, exempelvis långtidsarbetslösa och nyanlända invandrare som riskerar låga inkomster och en mer utsatt situation då de som grupper står längre från den arbetsmarknad som i mångt och mycket är nyckeln till både oberoende och välfärd i dagens Sverige.

Maria Stanfors

Professor vid Ekonomisk-historiska institutionen vid Lunds universitet

Bild: Frans Oddner

Ovanstående text finns i en längre version i den nyutkomna antologin [Den kantstödda välfärden](#), med Hans Swärd som redaktör, utgiven av Studentlitteratur. SocialPolitik kommer att publicera alla antologins texter i korta versioner.

I slutet av 1960-talet, under rekordåren i svensk ekonomi, kom *Den ofärdiga välfärden* ut. Boken såldes i rekordupplagor och gjorde starkt avtryck i debatten om välfärdssamhället. Den blev en termometer på dåtidens välfärd och dess brister.

Nu har ett antal välfärdsforskare från flera olika discipliner gått samman för att analysera vad som hänt med utvecklingen på ett antal välfärdsområden under det gångna halvsekle. Vilka luckor finns det i välfärden i dag? Vilka grupper känner främlingskap i det moderna samhället? Vilka ny-(gamla) utmaningar ställs välfärden inför? Vilka bilder ges av svensk välfärd i en tid då fakta tycks få allt mindre utrymme?

